

Р. О. Мадяр,

к. е. н., доцент кафедри економічної теорії, ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

ТРАНСПОРТ І ЗВ'ЯЗОК РЕГІОНУ У ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

R. Madyar,

Ph.D., Associate Professor of Economics at the SHEE "Uzhhorod National University"

TRANSPORT OF THE REGION 'S FOREIGN TRADE IN CROSS-BORDER COOPERATION

У статті розглянуто сутність транспортної системи та зв'язку в контексті національного Класифікатора України. В теоретичному плані проаналізовано проблеми транскордонної системи за видами економічної діяльності, здійснено порівняльний аналіз діяльності транспорту України та Закарпатської області у перевезенні вантажів і пасажирів та в наданні послуг підприємствами пошти та зв'язку загальної користувачів, а також їх ролі у зовнішньоекономічній діяльності в умовах транскордонного співробітництва і розширення кордонів Європейського Союзу на Схід. Проаналізовано обсяги експорту-імпорту послуг за видами по Закарпатській області та визначено питому вагу провідних видів послуг в аналізованому прикордонному регіоні. З'ясовано, що наслідки світової фінансової кризи негативно позначилися на обсягах всіх послуг, в тому числі аналізованих.

The paper considers the nature of the transport and communications in the context of Ukrainian National Classifier. In theoretical terms, the problems of cross-border system are analyzed by type of activity and a comparative analysis of Transport in Ukraine and the Transcarpathian region in the carriage of goods and passengers and in provision of services by mail and public communication enterprises as well as their roles in foreign trade in context of cross-border cooperation and expanding borders of the European Union to the East is carried out. The amount of services export and import across the Transcarpathian region is analyzed by type; the proportion of major services types of the border region is determined. It was found that the global financial crisis adversely affected the volumes of all services, including the analyzed.

Ключові слова: транспортна система, економічна діяльність, зв'язок, зовнішньоекономічна діяльність, транскордонне співробітництво.

Key words: transportation system, economic activity, communication, foreign trade, cross-border cooperation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Закарпаття має унікальне географічне розташування, оскільки державні кордони регіону збігаються із державним кордоном України на заході з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Через область зі сходу на захід протягнуто цілу мережу магістральних транснаціональних газо- та нафтопродуктопроводів, а також проходить Кримський міжнародний транспортний коридор: Лісабон-Трієста-Любляна-Будапешт-Київ-Волгоград. Ці та інші фактори обумовлюють доцільність функціонування і подальшого розвитку багатограних сфер транспорту і зв'язку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями дослідження діяльності транспорту і зв'язку у сфері послуг в умовах транскордонного співробітництва і розширення кордонів Європейського Союзу на Схід займаються такі науковці, як Ф.С. Філіпенко, В.С. Будкін, О.І. Рогач, С.В. Мочерний, Ю.М. Пахомов та інші.

Методологічна основа досліджень базується на теоретико-методичних основах міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин, зокрема на методах: діалектичний і абстрактно-логічний (при узагальненні теоретичних засад формування і функціонування транспорту і зв'язку у сфері послуг), монографічний (при висвітленні поглядів учених на досліджувані в роботі проблеми), аналітичний (при формуванні і аналізі табличного матеріалу).

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної наукової статті є дослідження становлення та динаміки розвитку транспорту і зв'язку в регіоні та їх ролі у зовнішній торгівлі в умовах транскордонного співробітництва. Особливої актуальності набувають дослідження сфери послуг за видами економічної діяльності, зокрема секції I "Діяльність транспорту і зв'язку".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В "Економічній енциклопедії" наголошується, що транспорт (лат. transportare — переносити, переміщати, перевозити) — одна з найважливіших галузей матеріального виробництва, яка забезпечує виробничі й невиробничі потреби економіки й населення в усіх видах перевезень. Усі види транспорту класифікують: 1) за сферами використання — загального користування, відомчого користування (внутрішньовиробничий, внутрібудівельний, внутрізаводський, внутріпортовий), особистого користування; 2) за видами перевезень — пасажирський, вантажний; 3) за видами транспортних засобів — залізничний, морський, річковий, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у т.ч. метрополітен [1, с. 676].

У відповідності до національного класифікатора України "Класифікація видів економічної діяльності" діяльність транспорту відноситься до "секції I", яка включає [2, с. 234]:

Таблиця 1 Обсяги експорту-імпорту послуг за видами по Закарпатській області* (тис. дол. США)

Види послуг	Експорт						Імпорт					
	2000	2008	2009	2011	2011, % до		2000	2008	2009	2011	2011, % до	
					2000	2008					2000	2008
Усього	11869	64710	43743	67937	572,4	105,0	4568	46089	25665	45752	10	99,3
у тому числі												
- послуги в переробній промисловості	1421	1458	3296	5975	420,4	409,8	35	1656	4554	8216	325	496
- послуги, пов'язані з оптовою та роздрібною торгівлею; торгівлею транспортними засобами; послуги з ремонту	6	2838	4573	1314	219	46,3	38	10	153	169	444,7	17
- послуги транспорту та зв'язку	10155	55771	30144	54610	537,8	97,9	3370	23187	9784	21374	634,2	92,2
- послуги в операціях з нерухомістю, здаванням під найм та послуги юридичним особам	16	821	2303	2870	179	349,6	475	15954	5269	6881	14	43,1
- послуги, пов'язані з охороною здоров'я та соціальною допомогою	7	1105	979	1494	213	135,2	-	-	-	-	-	-
Інші види послуг	264	2717	1748	1224	463,6	46,5	650	5282	5116	1335	205,4	25,3
Послуги транспорту та зв'язку, % до підсумку												
	85,6	86,2	68,9	80,4	X	X	73,7	50,3	38,1	46,7	X	X

* Розраховано за джерелами [5, с. 224—225; 6, с. 226—227].

— діяльність пасажирського або вантажного залізничного, трубопровідного, автомобільного, водного та повітряного транспорту;

— допоміжну діяльність таку, як діяльність терміналів і місць стоянки, транспортне оброблення вантажів, складське господарство;

— оренду транспортних засобів з водієм або обслуговуючим персоналом;

— послуги з організації подорожувальників.

Порівняльний аналіз засвідчує, що більш змістовне визначення транспортної системи та транспорту наводиться в національному Класифікаторі України, який розроблено на виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 04.05.1993р. № 326 "Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики". Розроблення КВЕД (класифікації видів економічної діяльності) здійснено на базі міжнародних видів економічної діяльності Європейського Союзу — Nomenclature of Activities European Community (NACE, Rev.1, md.7). При цьому у "секції І" КВЕД включено не тільки транспорт, але й зв'язок.

На нижчих рівнях у структурному відношенні до секції "І" за КВЕД відносяться: розділ GO — діяльність наземного транспорту, а в складі цього розділу (GO) групи: GO.1 — діяльність залізничного транспорту, GO.2 — діяльність іншого наземного транспорту та GO.3 — діяльність трубопровідного транспорту. У свою чергу, вище відміченим групам підпорядковані відповідно класи і підкласи з аналогічними назвами, які характерні для груп КВЕД. У структурному аспекті Класифікації видів економічної діяльності секції "І" — діяльність транспорту та зв'язку, зокрема транспорту, що відображає додаток А, з якого видно, що до нижчого рівня цієї секції відноситься розділ GO — діяльність наземного транспорту, якому, в свою чергу, підпорядковані три групи, а саме: 1) GO.1 — діяльність залізничного транспорту; 2) GO.2 — діяльність іншого наземного транспорту; 3) GO.3 — діяльність трубопровідного транспорту. Ще нижчим рівнем по відношенню до цих трьох груп КВЕД є класи і підкласи з відповідними видами економічної діяльності. Зокрема груп GO.1 — діяльність залізничного транспорту підпорядкований один клас GO.10 — діяльність залізничного транспорту, а цьому класу два підкласи: GO.10.1 — діяльність пасажирського залізничного транспорту; GO.10.2 — діяльність вантажного залізничного транспорту. Аналогічно і в групах GO.2 — діяльність іншого наземного транспорту та GO.3 — діяльність трубопровідного транспорту, яким підпорядковано відповідно 4 класи і 5 підкласів та 2 класи і 3 підкласи.

Водночас, розділ GO — діяльність наземного транспорту "секції І", зокрема підпорядкованих йому класів, а саме: GO.10 — діяльність залізничного транспорту та GO.21 — діяльність автомобільного та іншого міського регулярного

транспорту тісно взаємопов'язана з розділом G4 "секції І" — діяльність пошти та зв'язку, який за структурою також багатограничний щодо видів економічної діяльності (Додаток Б).

Аналіз видів економічної діяльності розділу G4 — діяльності пошти та зв'язку засвідчує про вагому частку залізничного і автомобільного транспорту у діяльності національної пошти, кур'єрської діяльності, а також діяльності зв'язку. Важлива роль у цій сфері належить водному і авіаційному транспорту, однак на території Закарпатської області функціонує малоопотужний міжнародний аеропорт "Ужгород", обсяги перевезень пасажирів та вантажів якого незначні. В умовах науково-технічного прогресу зростає роль кабельного, радіо- та супутникового зв'язку, а також мережі Інтернет.

Транспортна система України та її регіонів безпосередньо взаємопов'язана з інфраструктурою, яка є комплексом галузей народного господарства (сфери матеріального і нематеріального виробництва), що обслуговують промисловість і сільське господарство. На нашу думку, більш змістовним є визначення даної категорії (поняття) у наступному трактуванні: "Інфраструктура — це сукупність галузей і видів діяльності, які обслуговують виробництво (виробнича інфраструктура — транспорт, зв'язок, шляхи, лінії електропередач і т.д.) і населення (соціальна інфраструктура — комплекс заходів охорони здоров'я, торгівлі тощо)" [3, с. 314]. Відмітимо, що інфраструктурні галузі та об'єкти характеризуються високою гнучкістю залежно від рівня виробничих і соціальних функцій, черговості їх виконання, масштабів створеного потенціалу та обсягу послуг, що ними надаються. Дедалі більшого значення нині набуває транспортна інфраструктура — сукупність національних елементів транспортних систем, інформації та зв'язку, міжнародних банків і сфери послуг, що забезпечують як зовнішньоекономічну діяльність, так і транскордонну співпрацю, функціонування міжнародного капіталу, розвиток бізнесу та конкуренції.

Виробнича інфраструктура Закарпаття представлена розгалуженою транспортною мережею, яка включає провідні види діяльності секцій КВЕД, а саме І — діяльність наземного транспорту і зв'язку. Зокрема серед галузей і видів діяльності, що обслуговують виробництво і населення слід виділити 2 автодороги державного значення — магістральна Київ-Чоп і регіональна Мукачєво-Рогатин, а також Кримський міжнародний транспортний коридор: Аісабон-Трієста-Любляна-Будапешт-Київ-Волгоград. В Ужгороді розташований міжнародний аеропорт. Через область зі сходу на захід протягнуто цілу мережу магістральних транснаціональних газо- та нафтопродуктопроводів. В області функціонує розвинена система зв'язку, міжнародна система телефонної комунікації, комп'ютерного, мобільного зв'язку, світова мережа Інтернет. Регіон має умови для

Додаток А (інформаційний)

Структура Класифікації видів економічної діяльності за секцією І — транспорт і зв'язок зокрема за розділом GO — діяльність наземного транспорту

Код КВЕД		Назва	Код ISIC
Розділ Групи Клас	Підклас		
GO		Діяльність наземного транспорту	GO
GO.1		Діяльність залізничного транспорту	GO1
GO.10		Діяльність залізничного транспорту Цей клас (GO.10) включає: пасажирські та вантажні перевезення залізничним транспортом за всіма видами сполучення	GO10
	GO.10.1	Діяльність пасажирського залізничного транспорту Цей підклас (GO.10.1) включає: пасажирські перевезення за всіма видами сполучення	
	GO.10.2	Діяльність вантажного залізничного транспорту Цей підклас (GO.10.2) включає: перевезення вантажів залізничним транспортом за всіма видами сполучення, у тому числі на під'їзних коліях промислових та будівельних підприємств	
GO.2		Діяльність іншого наземного транспорту	GO2
GO.21		Діяльність автомобільного та іншого міського регулярного транспорту Цей клас (GO.21) включає: - приміські та міські перевезення пасажирів і багажу за встановленими маршрутами, посадку та висадку пасажирів на вказаних в графіку зупинках (перевезення здійснюються автобусами та маршрутними, тролейбусами тощо); - міжміські перевезення, крім залізничних, пасажирів і багажу за встановленими маршрутами, посадку та висадку пасажирів на вказаних в графіку зупинках; - перевезення, які здійснюються фунікулерами та підвісними канатними дорогами, шкільними автобусами тощо	GO22
	GO.21.1	Діяльність автомобільного регулярного транспорту	
	GO.21.2	Діяльність регулярного електротранспорту, включаючи діяльність фунікулерів та підвісних канатних доріг	
GO.22	GO.22.0	Діяльність таксі Цей підклас включає також: - інші види оренди легкових автомобілів з водієм	
GO.23	GO.23.0	Діяльність нерегулярного пасажирського транспорту Цей підклас включає: - перевезення пасажирів автомобілями та іншими видами наземного транспорту не за розкладом: чартерні перевезення, екскурсійні та туристичні перевезення, перевезення пасажирів службовими автомобілями, робітників до місця роботи за договорами підприємств, організацій тощо.	
GO.24	GO.24.0	Діяльність автомобільного вантажного транспорту Цей підклас включає: - перевезення різних вантажів, у т.ч. меблів, лісоматеріалів, тварин, автомобілів, великогазових та небезпечних вантажів, тощо; - рефрижераторне перевезення; - перевезення не пакованих вантажів, включаючи автоцистернами (в т.ч. з ферм); - перевезення відходів, гною, мулу чи забрудненого ґрунту, зібраних третіми особами, до місця кінцевого оброблення; - оренду вантажних автомобілів з водієм; - вантажні перевезення транспортними засобами з використанням живої тягової сили.	
GO.3		Діяльність трубопровідного транспорту	GO3
GO.30		Діяльність трубопровідного транспорту Цей клас (GO.30) включає: - діяльність, пов'язану з транспортуванням сирої нафти, нафтопродуктів та газу магістральними трубопроводами. Транспортування сирої нафти та нафтопродуктів трубопроводами Транспортування газу трубопроводами Транспортування іншої продукції трубопроводами	GO30
	GO.30.1	Транспортування сирої нафти та нафтопродуктів трубопроводами	
	GO.30.2	Транспортування газу трубопроводами	
	GO.30	Транспортування іншої продукції трубопроводами	

Джерело: [2, с.134—136].

розвитку енергозабезпечення за рахунок гідроенергетичного потенціалу річок Русько-Комарівського в Ужгородському та Солотвинському у Тячівському районах.

Закарпатська область, крім того, має унікальне геополітичне розташування, оскільки на північному заході, заході і півдні кордони регіону співпадають з державним кордоном України із сусідніми державами, а саме: Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. В області є 19 пунктів переходу кордону із сусідніми державами. Ці та перераховані вище фактори обумовлюють важливу роль виробничої та соціальної інфраструктури, зокрема транспорту та зв'язку (секція І КВЕД), в економіці області передусім у сфері послуг.

На сучасному етапі розвитку транспортної системи залізничний і автомобільний транспорт став найбільш масовим і доступним видом транспорту майже на всіх континентах. Разом із зростанням світового залізничного і автомобільного транспорту збільшуються і обсяги їх послуг. В розвинутих країнах автотранспорт упевнено втримує перше місце серед інших видів транспортних засобів щодо обсягів перевезень як пасажирів, так і вантажів. При цьому сфера використання цих двох видів транспорту перетнула національні кордони, а тому автомобільний і залізничний транспорт посідає важливе місце в міжнародних перевезеннях пасажирів і вантажів.

Високою економічністю та продуктивністю праці характеризується трубопровідний транспорт. Це вид безперервного транспорту, з допомогою якого здійснюється переміщення рідинних, газоподібних або твердих вантажів по трубопроводах. Найбільшого поширення набули газопроводи, нафтопроводи та продуктоводи. Зокрема, довжина магістральних газопроводів світу досягла нині понад 1,5 млн км, вантажооборот — 1,8 трлн т/км. Найбільшого розвитку газопроводи дістали у США, Росії, Канаді, Україні. Нафтопроводи являють собою комплекс споруд для транспортування нафти, до складу яких входять трубопровід, насосні станції, сховища. Загальна протяжність світової мережі магістральних нафтопроводів становить понад 300 тис. км. Найбільший нафтопровід світу "Дружба" (із Росії в країни Європи — близько 5,5 тис. км) [4, с. 327—328]. Відмітимо, що цей нафтопровід, а також газопровід, пролягає і через територію Закарпаття.

Процес трансформації індустріального суспільства в інформаційне, з одного боку, викликає бурхливий розвиток різних видів зв'язку та міжнародну торгівлю їхніми послугами, а з іншого — підносить на новий щабель значення

цієї інфраструктурної галузі в умовах транскордонного співробітництва та у розвитку світового господарства. При цьому світове господарство переживає справжній бум, пов'язаний із розвитком різноманітних видів зв'язку.

У КВЕД об'єктами класифікації є види економічної діяльності статистичних одиниць (юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців тощо), які на вищих рівнях класифікації групуються у галузі. Зокрема у вступі до національного Класифікатора України відмічається, що у КВЕД найбільш узагальнені групування видів діяльності на рівні секцій (у сфері промисловості — на рівні підсекцій) дозволяє виділити основні галузі економіки. Однак, деякі галузі можуть бути виділені і на менш агрегованих рівнях класифікації. Наприк-

Додаток Б (інформаційний)

Структура Класифікації видів економічної діяльності за секцією І — транспорт і зв'язок зокрема за розділом G4 — діяльність пошти та зв'язку [2, с. 140–141]

Код КВЕД		Назва	Код ISIC
Розділ Групи Клас	Підклас		
G4		Діяльність пошти та зв'язку	G4
G4.1		Поштова та кур'єрська діяльність	G41
G4.11	G4.11.0	Діяльність національної пошти Цей під клас включає: - виймання, сортування, перевезення і доставку внутрішньої та міжнародної пошти, включаючи посилки та бандеролі; - кур'єрську діяльність національної пошти; - надання послуг з оренди поштових скриньок, обробку кореспонденції «до запитання» тощо.	G411
G4.12	G4.12.0	Кур'єрська діяльність Цей підклас включає: - виймання, перевезення і доставку листів, бандеролей та посилок, що здійснюється недержавними підприємствами Примітка Перевезення може здійснюватись одним або кількома видами транспорту, особистим чи громадським - міські послуги розсильних і вантажних таксі.	G412
G4.2		Діяльність зв'язку Ця група включає діяльність з передавання інформації, а також надання послуг з доступу до тієї чи іншої мережі, зокрема Інтернет	G420
G4.20	G4.20.0	Діяльність зв'язку Цей підклас включає: - передавання (приймання) звуку, зображення, даних та іншої інформації системами радіозв'язку, кабельного та супутникового зв'язку; телефонного, включаючи мобільний, телеграфного зв'язку, у т.ч. телекс; трансляцію радіо- та телевізійних програм; - технічне обслуговування мережі електрозв'язку; - надання доступу до мережі Інтернет	G420

лад, секція І "Діяльність транспорту та зв'язку" об'єднує дві галузі — транспорт та зв'язок, які можна виокремити тільки на рівні розділів [2, с. 7]. Враховуючи те, що у Статистичних щорічниках України та її регіонів, в т.ч. і Закарпатській області, статистичні показники розподілені за видами економічної або промислової (будівельної) діяльності, видами продукції (послуг), організаційно-правовими формами, регіонами, тому ми у своїх дослідженнях дотримуємося теоретико-методичних вимог КВЕД. Ці вимоги притаманні і зовнішньоекономічній діяльності, зокрема зовнішній торгівлі товарами і послугами. Секція І "Діяльність транспорту та зв'язку" є однією з провідних секцій сфери послуг у зовнішньоекономічній діяльності Закарпатської області (табл. 1).

Матеріали дослідження, які згруповані в таблиці 1, засвідчують, що секція І "Послуги транспорту і зв'язку" є провідною у сфері послуг, оскільки у 2011 р., а також у 2000 р., частка її в загальному обсязі експорту складала відповідно 80,4% та 85,6%. Подальші дослідження засвідчують, що наслідки світової фінансової кризи 2008 р. негативно позначилися на обсягах всіх послуг, в тому числі аналізованих (за винятком послуг, пов'язаних з оптовою та роздрібною торгівлею, торгівлею транспортними засобами; послуг з ремонту, а також послуг в операціях з нерухомістю, здаванням під найм та послуг юридичним особам).

ВИСНОВКИ

Транспорт — одна з найважливіших галузей матеріального виробництва, що забезпечує виробничі й невиробничі потреби економіки та населення в усіх видах перевезень.

Порівняльний аналіз засвідчує, що більш змістовне визначення транспортної системи та транспорту наводиться в національному Класифікаторі України. При цьому у секцію І "Діяльність транспорту і зв'язку", крім цих галузей, входять підпорядковані їм у структурному відношенні розділи, групи, класи і підкласи. Проведені дослідження засвідчують, що як в Україні, так і Закарпатській області, провідними видами в перевезенні вантажів і пасажирів є автомобільний і залізничний транспорт.

Важлива роль у наданні послуг населенню належить підприємствам пошти та зв'язку загального користування як в Україні, так і в Закарпатській області. Водночас дослідження засвідчують про зменшення попиту у населення у 2010 р. в порівнянні з 1990 р. на газети і журнали, посилок, телеграм і збільшення попиту на міжміські телефонні переговори (включаючи міжнародні).

Найбільші обсяги в експортно-імпортних послуг в аналізованому прикордонному регіоні належить також секції І "Діяльність транспорту та зв'язку", на яку в 2011 р. відповідно припало більше 80% від загального експорту всіх видів послуг та 46,7% імпорту.

Література:

- Шестак О. Транспорт / Економічна енциклопедія: У трьох томах. — Т. 3 // Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) — К.: Видавничий центр "Академія", 2002
- Класифікація видів економічної діяльності / Національний Класифікатор України. — К.: Держстандарт України, 2005.
- Світова економіка: підручник / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, О.І. Рогач, та ін. — К.: Либідь, 2007.
- Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України. — К.: ТОВ "Авіст Трейд", 2011.
- Статистичний щорічник Закарпаття за 2010 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області. — Ужгород, 2011.
- Статистичний щорічник Закарпаття за 2011 рік / Головне управління статистики у Закарпатській області. — Ужгород, 2012.

References:

- Shestak, O. (2002), Transport [Transport], Encyclopedia of Economics: in 3Vol., Vudavnychyj centr Akademiya, Kyiv, Ukraine.
  - National Classifier of Ukraine (2005), Klyasyfikaciya vudiv ekonomichnoyi dijalnosti [Classification of economic activity types], Derzhstandart Ukrainy.
  - Filipenko, A.S. Budkin, V.S. Rohach, O.I. and others (2007), Svitova ekonomika [World Economy], Lybid', Kyiv, Ukraine.
  - State Statistics Service of Ukraine (2011), Statystychnyj shtchorichnyk 2010 [Statistical yearbook 2010], Ltd. Avist Trade, Kyiv, Ukraine.
  - The Department of Statistics in the Transcarpathian Region (2011), Statystychnyj shtchorichnyk 2010, [Statistical yearbook 2010], Uzhhorod, Ukraine.
  - The Department of Statistics in the Transcarpathian Region (2012), Statystychnyj shtchorichnyk 2011, [Statistical yearbook 2011], Uzhhorod, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 08.11.2013 р.